

Павлов Р.А.

УДК 336.71

РАННЯ ДІАГНОСТИКА БАНКРУТСТВА В БАНКІВСЬКОМУ РЕГУЛЮВАННІ І НАГЛЯДІ

Вступ. Категорія регулювання діяльності банків – багатогранне явище, яке зумовлене, на наш погляд, подвійною природою будь якою кризи. З одного боку, криза руйнує, а з іншого створює, тобто формує засади і здійснює підготовку умов для подальшого розвитку та звільнює від попередньої стратегії розвитку банків. В нашому дослідженні ми будемо акцентувати увагу саме на руйнівній дії кризи, яка гостро загрожує банкам і потребує швидкого подолання та мінімізації наслідків методами банківського регулювання. Проблема ранньої діагностики банкрутства в банківському регулюванні, на наш погляд, є недостатньо дослідженою в українській економічній науці. Це можна пояснити досить тривалим періодом домінування марксистсько-ленінського вчення, яке виключає кризу при соціалізмі. Таким чином, використання зазначеної теорії повністю виключає дослідження проблеми ранньої діагностики банкрутства, яке є саме остаточним проявом кризи.

Аналіз останніх наукових досліджень. Серед наукових робіт зарубіжних вчених, які досліджували дане питання, слід відмітити праці Е. Альтмана, І. Балабанова, У. Бівера, А. Буздalina, Д. Пешковського, Р. Сайфуліна, А. Смольського, Є. Тренєнкова, А. Шеремета та ін. Дослідженню окремих питань у сфері банкрутства банків та його діагностики присвячені роботи вітчизняних дослідників О. В. Васюренка, С. М. Козьменка, А. А. Мещерякова, В. І. Міщенко, А. М. Мороза, А. О. Спіфанова, М. І. Савлука, І. В. Сала, С. О. Смирнова та інших. Разом з тим, у публікаціях присутні визначення наочної області, характеристика методів і прийомів даного напрямку економічної науки. Проте думки різних авторів свідчать про неоднозначність трактування поняття «діагностика банкрутства». Тобто це питання залишається на даний момент часу дискусійним та проблемним і звертає на себе увагу.

Постановка завдання. Метою роботи є визначення сутності поняття «рання діагностика банкрутства» в категорійно-понятійному апараті банківського державного, асоціативного та наддержавного регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під діагностикою (від грец. *δίαγνωσις* – здатний розпізнавати) розуміється «розділ клінічної медицини, який вивчає методи дослідження хворого, ознаки хвороб і прийоми їх розпізнання» [2, т. 3, С. 506], а діагноз (від грец. *δίαγνωσις* – розпізнання) є «коротким лікарським висновком про характер і сутність хвороби та її позначення» [2, т. 3, С. 506].

В даний час, під терміном «діагностика» розуміють розпізнавання стану певного об'єкту або системи, шляхом швидкої реєстрації його істотних базових параметрів і подальшого віднесення до певної діагностичної категорії з метою прогнозу його поведінки і ухвалення відповідного рішення про можливість дії на цю поведінку в бажаному напрямі.

На думку Б. Райзберга, «діагностика економічної системи – це сукупність досліджень для визначення цілей функціонування господарюючого суб'єкта (організації, підприємства), способів їх досягнення, виявлення проблем і варіантів їх вирішення» [8, С. 83]. На нашу думку, це визначення є справедливим і для комерційних банків.

Використання прийомів і методів клінічної медицини в економічних дослідженнях є можливим завдяки ідентифікації стану людини і банку та розгляду банку як складного біологічного організму. Під час діяльності у банків можуть виникати дисфункції, наслідком чого є труднощі, що ускладнюють його функціонування. Причин виникнення дисфункцій може бути дуже багато, тому є важливим виявлення характерних їх ознак та встановлення причинезогенних і ендогенних дисфункцій. Результатом діагностики є ідентифікація «хвороби» банку.

Регулювання складних систем апіорі є антикризовим на всіх етапах дії і розвитку, а вміння передбачати, розпізнати кризу, що наближається, яку теж не можна розглядувати як статичний стан, повинне визначати ефективність регуляторних впливів. Таким чином, банківське регулювання повинне охоплювати всі стадії розвитку кризового процесу банків, у тому числі і його профілактику, попередження.

Однак постає питання про доцільність використання медичного терміну «діагностика», якщо існує добре відоме поняття «аналіз». Чим поняття «аналіз» відрізняється від поняття «діагностика».

Аналіз – філософський термін, який виник від грецького слова «*αναλυσις*», що означає «розчленовування» [9, С. 13; 10]. Дана філософська категорія нерозривно пов'язана с поняттям «синтез», яке виникло від грецького слова «*συνθεσις*», тобто «складання, з'єднання розчленованих раніше елементів», об'єкту що вивчається в єдине ціле [9, С. 13; 10]. Аналогічно, трактується і [1; 5; 7]

Завдяки розвитку мислення та накопиченню практичних і теоретичних знань у людей з'явилася здатність та можливість проводити аналіз і синтез, не проводячи при цьому реальне фактичне розчленування та з'єднання предметів, замінюючи останнє абстракціями і висновками, які спираються на минулий досвід та наявні певні знання, а особливо це важливо в науках, де проведення експерименту є проблемою (наприклад, в економічних дослідженнях).

Виходячи з сказаного, поняття аналіз як філософська категорія є більш ширшим ніж поняття «діагностика». Разом з тим, аналіз потенційного банкрутства є поняттям більш вузьким ніж рання діагностика банкрутства. Доведемо, що економічне поняття рання діагностика банкрутства включає в себе таке поняття як аналіз потенційного банкрутства, тобто є більш широким поняттям.

В результаті аналізу літературних джерел можна зробити висновок, що в одних джерелах поняття «рання діагностика банкрутства» взагалі ототожнюється з поняттям «аналіз потенційного банкрутства», в

інших – наголошується відмінність між досліджуваними поняттями. Проте при детальнішому вивченні підхід по завданнях, що вирішуються в діагностиці, практично збігається з існуючими трактуваннями по фінансовому аналізу і не дозволяє виявити відмінності в проблематиці.

Метою аналізу потенційного банкрутства є поліпшення господарської діяльності через пошук резервів і завдяки оптимальності управлінських рішень. Тоді як метою діагностики є встановлення діагнозу банку і надання висновків про його стан на дату завершення цього дослідження і на перспективу.

Окрім цього, може виникнути питання в трактуванні поняття «оцінка потенційного банкрутства». Термін «оцінка» можна розглядати з двох позицій. У першому випадку оцінка виступає як кількісна характеристика досліджуваного об'єкту або явища, тобто як результат проведеного аналізу. У другому випадку оцінка розглядається як процес вивчення (оцінювання) характеристик і властивостей досліджуваного об'єкту або явища.

На нашу думку, «рання діагностика банкрутства» є ширшим поняттям, ніж «аналіз потенційного банкрутства» і «оцінка потенційного банкрутства», тобто об'єднує і містить їх в собі (рис. 1).

Як показано на рис. 1, маючи загальні лінії зіткнення, дані поняття характеризуються і своїми відмінними особливостями. Предметом ранньої діагностики банкрутства є кількісна характеристика і якісна ідентифікація стану банку на конкретний момент часу.

При цьому завдання ранньої діагностики полягає не лише в тому, щоб оцінити стан об'єкту на конкретний момент часу, але і прогноз поведінки об'єкту як в разі впровадження організаційно-технічних заходів після отримання результатів діагностики, так і у випадку, якщо не будуть зроблені спроби ліквідувати виявлені диспропорції і використовувати резерви підвищення ефективності діяльності банку.

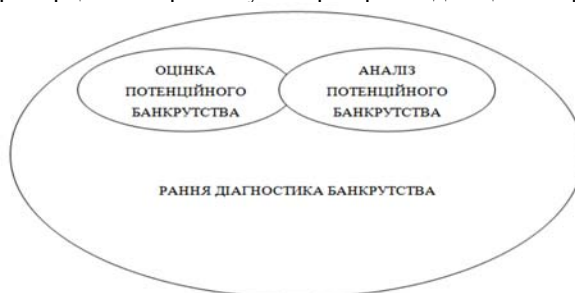

Рис. 1. Співвідношення категорій «рання діагностика банкрутства», «аналіз потенційного банкрутства» та «оцінка потенційного банкрутства»

Таким чином, рання діагностика банкрутства банків як процес включає: аналіз потенційного банкрутства банку, оцінка потенційного банкрутства (кількісна), встановлення діагнозу про фактичний стан банку, прогноз становища банку в майбутньому, розробка заходів і рекомендацій по поліпшенню (стабілізації) стану банку, моніторинг за поведінкою стану банку і розробка адекватних рішень.

Перші чотири етапи є саме ранньою діагностикою, а п'ятий і шостий етапи є «лікуванням і профілактикою хвороби».

Держава здійснює банківське регулювання за допомогою спеціальних інструментів.

Яке ж місце займає рання діагностика банкрутства в державному банківському регулюванні? На нашу думку, рання діагностика є одним з важливих превентивних інструментів державного банківського регулювання, коли держава монополює регулює діяльність банківських інститутів (рис. 2).

Як видно на рис. 2, у разі виявлення проблем у діяльності банків органи банківського нагляду можуть прийняти рішення про застосування належних заходів [3; 4; 6]:

– вимагати, щоб банк терміново збільшив розмір капіталу до рівня, який відповідає встановленим нормативам і завдяки цьому забезпечити повний захист коштів вкладників;

– передбачити реорганізацію (придбання даного банку більш сильним, у власність якого перейдуть всі депозитні зобов'язання). Отже, його вкладники стануть клієнтами більш стійкого банку, не зазнаючи при цьому втрат;

– припинити діяльність банку і почати процедуру його ліквідації.

На стадії радикального втручання в діяльність проблемних банків вживаються такі заходи, як (рис. 2):

– встановлення режиму фінансового оздоровлення;

– припинення діяльності (відкликання ліцензії на здійснення банківських операцій);

– ліквідація (банкрутство).

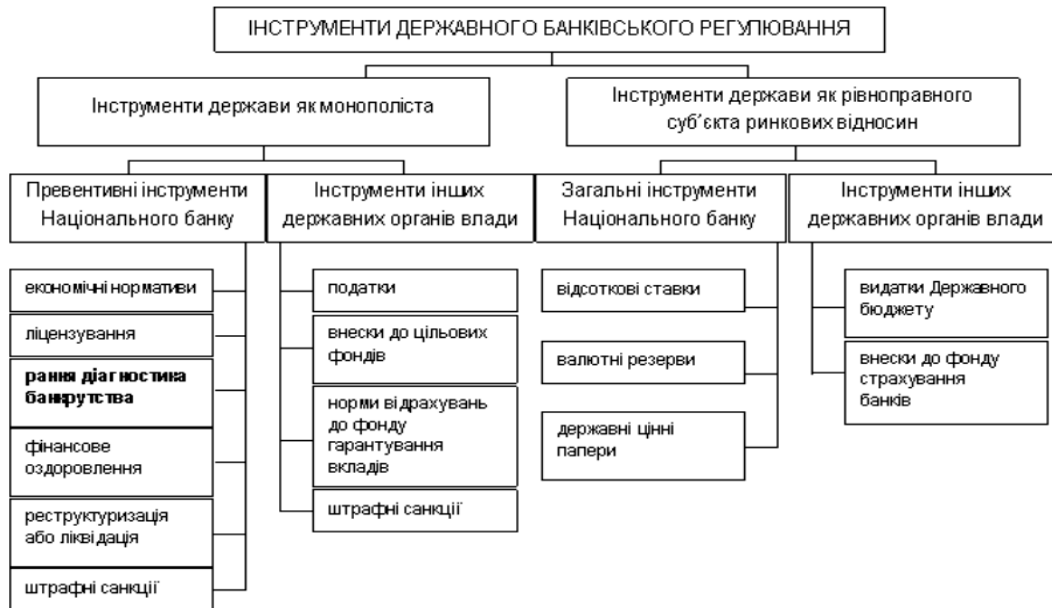

Рис. 2. Місце ранньої діагностики банкрутства серед інструментів банківського регулювання.

Режим фінансового оздоровлення - це система заходів, спрямованих на усунення порушень, які призвели банк до збиткової діяльності та скрутного фінансового стану, а також наслідків цих порушень, що дають право на застосування таких заходів на період, визначений НБУ, але не більше як на 6 місяців.

Головним документом при режимі фінансового оздоровлення є програма фінансового оздоровлення, яка розробляється керівництвом банку і подається на розгляд до територіального управління НБУ, яке, у свою чергу, у 5-денний термін проводить експертизу програми з нагляду її ефективності та подає Департаменту банківського нагляду НБУ [3; 4; 6].

Банку, який переведений на режим фінансового оздоровлення забороняється:

- залучати вклади фізичних осіб, відкривати нові вкладні рахунки та поповнювати діючі;
- надавати гарантії поручительства, бланкові кредити, а також надавати всі пільгові кредити, у тому числі банківським працівникам; нараховувати та сплачувати відсотки за кредитами, наданими установами даного банку.

Висновок. Узагальнення викладеного матеріалу дозволяє нам сформулювати власне визначення ранньої діагностики банкрутства банків. Отже, рання діагностика банкрутства в категорійно-понятійному апараті банківського державного, асоціативного та наддержавного регулювання – це процес завчасного розпізнавання суб'єктами банківського регулювання проблемності в діяльності банків на стадії зародження кризи шляхом здійснення регулярного аналізу їх фінансового стану з отриманням кількісної оцінки схильності банків до банкрутства, а також якісної ідентифікації їх стану на конкретний момент часу з обов'язковою побудовою прогнозу становища в майбутньому. Запропоноване поняття відрізняється від існуючих тим, що враховує співвідношення між поняттями «аналіз потенційного банкрутства» і «оцінка потенційного банкрутства», є ширшим ніж такі поняття, тобто об'єднує і містить їх в собі та розширює коло суб'єктів, які здійснюють раннє діагностування, що в свою чергу сприятиме неупередженості у висновках та сприятиме прозорості та підвищенню надійності вітчизняної банківської системи.

Індивідуальність банківської системи вимагає об'єднання ранньої діагностики банкрутства банків із здійсненням превентивної санації і проведенням превентивних досліджень. В цьому відношенні деталізація поняття «криза», звичайно, пояснює процесуальну сторону банківського регулювання, оскільки фази кризи і стадії розвитку кризових ситуацій обумовлюють стадії антикризових заходів, але не навпаки.

Спирючись на аналіз наявних теорій, можна зробити висновок, що рання діагностика в банківському регулюванні має бути доповнена методологією інституційного підходу. Таким чином, оцінка здатності банків «витримувати» напругу кризової ситуації виводиться з розпізнавання норми і патології рівня їх корпоративності, інститутів організації і технологій.

Джерела та літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 170 000 слів. – К., Ірпінь : Перун, 2002. – 1440 с.
2. Малая советская энциклопедия : в 10-ти т. – 3-е изд. – М. : ГНИ «Большая советская энциклопедия», 1958-1961.
3. Методичні вказівки щодо організації, проведення інспекційних перевірок та встановлення рейтингової оцінки банку, затверджені постановою Правління Національного банку України від 31.08.2007 № 312 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

4. Методичні рекомендації щодо порядку здійснення аналізу фінансового стану банку та складання звіту про моніторинг банку – юридичної особи: Рекомендації, схвалені Розпорядженням НБУ від 08.02.2007 №47-р : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
5. Ожегов С. И. Словарь русского языка: около 57 000 слов : науч. изд. / С. И. Ожегов. – 20-е изд., стереот. – М. : Русский язык, 1988. – 750 с.
6. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Інструкція, затверджена постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
7. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / С. П. Бибики, Г. М. Сюта; за ред. С. Я. Єрмоленко. – Харків : Фоліо, 2006. – 623 с.
8. Современный экономический словарь / под ред.: Б. А. Райзберга, Л. Ш. Лозовского, Е. Б. Стародубцевой. – 2-е изд., испр. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 479 с.
9. Философский словарь / под ред. М. М. Розенталя. – 3-е изд. – М. : Изд-во полит. лит-ры, 1972. – 496 с.
10. Философский энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – 1101 с.

Петербурцев Н.О.

УДК 658.1

ОСОБЕННОСТИ ФИНАНСИРОВАНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО КАПИТАЛА КОМПАНИИ

В настоящее время в России происходят глубокие экономические перемены, связанные со становлением и развитием общих экономических процессов мирового развития. Происходит коренная перестройка прежнего механизма управления экономикой, становление рыночных методов хозяйствования.

Рыночная экономика предполагает социально ориентированное хозяйство, дополняемое государственным регулированием. Огромную роль как в структуре рыночных отношений, так и в механизме их регулирования со стороны государства играют финансы. Они являются неотъемлемой частью рыночных отношений и одновременно важным инструментом реализации государственной политики. По этому сегодня как никогда важно хорошо знать природу финансов, глубоко разбираться в условиях их функционирования, видеть способы наиболее полного их использования в интересах эффективного развития общественного производства.

Рыночная экономика также предполагает становление и развитие предприятий различных организационно - правовых форм, основанных на разных видах частной собственности, появление новых собственников - как отдельных граждан, так и трудовых коллективов предприятий. Появился такой вид экономической деятельности, как предпринимательство - это хозяйственная деятельность, т.е. деятельность, связанная с производством и реализацией продукции, выполнением работ, оказанием услуг или же продажей товаров, необходимых потребителю. Она имеет регулярный характер и отличается: во-первых, свободой в выборе направлений и методов деятельности, самостоятельностью в принятии решений; во-вторых, ответственностью за принимаемые решения и их последствия; в-третьих, этот вид деятельности не исключает риска, убытков и банкротств.

Дадим определение понятию предприятие:

Предприятие – это самостоятельный хозяйственный субъект, обладающий правами юридического лица, производящий продукцию (товары, работы, услуги), занимающийся различными видами экономической деятельности, целью которой является обеспечение общественных потребностей, извлечение прибыли и приращение капитала [1, с. 5].

Предприятие может заниматься любым не запрещенным видом деятельности, или всеми его видами. Перечень запрещенных видов деятельности и деятельности, находящейся под жестким контролем государства определяется правительством государства, под юрисдикцией которого находится хозяйствующий субъект.

Большое внимание определению и исследованию сущности категории "интеллектуальный капитал" оказывают ученые на современном этапе развития рыночной экономики. Это широко известные разработки зарубежных авторов Э. Брукинга, Т. Бьюзена, Г. Минса, Д. Шнайдера, Ричарда Р. Нельсона и Сиднея Дж. Уинтера, А. Сливотски, Д. Моррисона и др. основоположниками данной категории на российском рынке можно считать Л. С. Шаховскую, Б. Б. Леонтьева, В. Л. Иноземцева, С. А. Ленскую и др.

В общественном воспроизводственном процессе предприятие выступает как организационная форма формирования интеллектуального капитала.

По мнению Э. Брукинга, "Интеллектуальный капитал - это термин для обозначения нематериальных активов, без которых компания не может существовать, усиливая конкурентные преимущества. Составными частями интеллектуального капитала являются: человеческие активы, интеллектуальная собственность, инфраструктурные и рыночные активы. Под человеческими активами подразумевается совокупность коллективных знаний сотрудников предприятия, их творческих способностей, умения решать проблемы, лидерских качеств, предпринимательских и управленческих навыков".

В процессе реализации предпринимательской деятельности возникают хозяйственные связи предприятий со своими контрагентами (поставщиками, подрядчиками, партнерами, финансовыми институтами), в результате которых возникают финансовые отношения, материальной основой которых являются деньги. Так что же такое финансы предприятия?